

Федорова М.А. Обґрунтування рівнів сформованості соціально-моральної активності дітей шестирічного віку. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*: збірник наукових статей у 2 томах. Суми: ФОП Цьома С.П., 2020. Т.2. С. 208-211.

Федорова Марія Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОБҐРУНТУВАННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

У статті окреслено сутність поняття «соціально-моральна активність», виділено показники цієї характеристики стосовно дитини шестирічного віку. На основі проведеної діагностики обґрунтовано рівні сформованості соціально-моральної активності дитини і дано їм якісну характеристику.

Ключові слова: дитина шестирічного віку, соціально-моральна активність, соціальна поведінка; моральний вибір, здатність до розширення моральної норми.

В статтє обозначено суцність поняття «социально-нравственная активность», выделено показатели этой характеристики у ребенка шестилетнего возраста. На основе проведенной диагностики обосновано уровни сформированности социально-нравственной активности ребенка и дано им качественную характеристику.

Ключевые слова: ребенок шестилетнего возраста, социально-нравственная активность, социальное поведение, моральный выбор, способность к расширению моральной нормы.

The article outlines the essence of the concept of "social and moral activity", highlights the indicators of this characteristic present in a six-year-old child. On the

basis of the conducted diagnostics the levels of formation of social and moral activity of the child are substantiated and characterized.

Key words: a six-year-old child, social and moral activity, social behavior; moral choice; ability to expand moral norm.

Вступ. Гармонійний розвиток дитини пов'язаний зі становленням різних форм її активності: фізичної, пізнавальної, соціально-моральної, емоційно-ціннісної, мовленнєвої тощо (О.Кононко). Соціально-моральна активність має надзвичайно важливе суспільне значення, оскільки визначає успішність взаємодії дитини з оточенням (дорослими і однолітками) і є основою її подальшого духовного становлення.

Виклад основного матеріалу. О.Кононко відзначає, що соціально-моральна активність – це форма активності, що пов'язана з входженням дитини у соціум, з оволодінням соціально прийнятними і схвалюваними формами поведінки та діяльності, засвоєнням моральних норм [1, с. 101].

На основі аналізу наукової літератури ми виділили такі особливості розвитку дитини шестирічного віку, що визначають її соціально-моральну активність. Визначальним новоутворенням старшого дошкільного віку є довільність поведінки, яка передбачає узгодження власних вчинків з певним зразком. Необхідно відзначити, що саморегуляція поведінки є ще недосконалою, імпульсивність призводить до неусвідомленого порушення норм поведінки (усвідомлене їх порушення є нечастим явищем).

Розвивається здатність ставити мету діяльності, планувати її, самостійно виконувати і контролювати результати. Поступово зростає стабільність поведінки незалежно від присутності дорослого. Дошкільник оволодіває позаситуативно-особистісною формою спілкування (М.Лісіна), яка у найбільшій мірі сприяє переходу на більш високий рівень розвитку моральності.

На основі аналізу наукової літератури ми визначили такі показники соціально-моральної активності дитини шестирічного віку: сформованість

форм соціальної поведінки та умінь взаємодії з оточенням; здатність до здійснення морального вибору; здатність до розширення моральної норми; дотримання моральної норми щедрості (гуманності); дотримання моральної норми чесності у поведінці; дотримання моральної норми відповідальності (дисциплінованості). Дослідження проводилося у НВК № 11, ЖЕЛ № 24 м. Житомира, ЗОШ I-II ступенів с. Дівочки Черняхівського району Житомирської області, Новолабунській ЗОШ I-III ступенів Хмельницької області. У дослідженні брали участь 118 дітей шестирічного віку.

Показник «Сформованість умінь взаємодії з оточенням» оцінювався за результатами методик «Спостереження за міжособистісними відносинами дітей» (О. Смирнова, В. Холмогорова), «Оцінка сформованості соціальних форм поведінки дитини» (А.Щетініна, Л.Кірс), «Карта спостережень за проявами комунікативних здібностей у дошкільників» (А.Щетініна, М.Нікіфорова). Показник «Здатність до здійснення морального вибору» діагностувався за допомогою методики «Поділи іграшки». Для діагностики показників «Дотримання моральної норми гуманності» і «Здатність до розширення моральної норми», нами була використана методика «Здатність до розширення моральної норми як показник морального розвитку (I-II етапи)» (О.Смирнова). Показник «Дотримання моральної норми чесності у поведінці» діагностувався за допомогою методик «Програшна лотерея» (М.Бурке-Бельтран), «Чесний лабіринт» (Т.Авдулова). Показник «Дотримання моральної норми відповідальності (дисциплінованості)» перевірявся за допомогою методики «Ввічливість» (Н. Гуткіна).

Проведені методики дозволили обґрунтувати рівні сформованості соціально-моральної активності дитини шестирічного віку. **Нульовий рівень сформованості соціально-моральної активності** виявили 31,2% дошкільників. Ці діти майже не виявляють активність при взаємодії, переслідують власні інтереси, у разі неузгодження інтересів – компроміс не шукають і взаємодія припиняється. При виникненні конфліктних ситуацій або при проявах агресії з боку інших дошкільники виявляють агресію (вербальну

або фізичну). Бажання і інтереси інших усвідомлюють лише за допомогою дорослого, через це ігри інших дітей часто порушують.

У дошкільників зафіксовано низькі показники сформованості комунікативних якостей і умінь, що пов'язано з несформованістю емоційної децентрації. Соціальна поведінка залежить від настрою, ступеня прихильності до однолітків, з якими взаємодіють, присутності дорослих тощо. Діти продемонстрували нездатність до розширення моральної норми.

Дошкільники не виявляють гуманність (щедрість) у взаємодії з однолітками. Порушують норму чесності у різних ситуаціях, задля отримання бажаного для себе результату. Дисциплінованість не сформована, при виконанні завдань роблять багато помилок через неухважність.

Елементарний рівень сформованості соціально-моральної активності особистості виявили 18,8% дошкільників. Активність задля встановлення взаємодії виявляють рідко: при виконанні спільної роботи – працюють окремо над своєю частиною завдання. При взаємодії ці дошкільники переслідують власні інтереси, у разі неузгодження інтересів – компроміси не шукають і взаємодія припиняється. Бажання і інтереси інших усвідомлюють лише за допомогою дорослого, через це ігри інших дітей порушують. Вони доброзичливі, щирі, відкриті у спілкуванні, проте комунікативні уміння майже не сформовані. Соціальна поведінка цих дошкільників залежить від настрою, ступеня прихильності до однолітків, з якими взаємодіють, присутності дорослих тощо. Діти продемонструють нездатність до розширення моральної норми.

Дошкільники демонструють гуманні форми поведінки лише коли порушення норми загрожує спільній взаємодії (грі), яка дуже цікавить дитину на даний момент (тобто для задоволення власних інтересів). Вони порушують норму чесності, коли їм загрожує покарання і часто порушують, щоб отримати винагороду. Сформовані основи дисциплінованості.

Достатній рівень сформованості соціально-моральної активності особистості виявили 38,5% дошкільників. Діти часто виявляють активність для встановлення взаємодії, проте узгоджувати свої дії з діями однолітків їм ще

важко. Для цього необхідна допомога дорослого, який вербалізує дії і, таким чином, допомагає їх оцінити. Дошкільники здатні висловити співчуття, співпереживання співбесіднику, проте їм поки що важко відстоювати безконфліктно свою позицію, аргументувати її. Епізодично виявляють здатність до морального вибору у спільній діяльності (у грі). Здатність до розширення моральної норми виявляють також епізодично, після неодноразових впливів однолітків.

Демонструють гуманні форми поведінки (норми щедрості) лише після прохання або образ оточуючих. Дотримуються норми чесності у нейтральних ситуаціях та у ситуаціях з можливістю отримання винагороди. Дисциплінованість сформована на достатньому рівні, що дозволяє виконувати завдання з незначною кількістю помилок.

Високий рівень сформованості соціально-моральної активності особистості виявили 11,6% дошкільників. Діти проявляють активність при встановленні взаємодії: вони і самі прагнуть залучити однолітків до своєї діяльності, і позитивно реагують на їх пропозиції стосовно спільної взаємодії. Вони здатні висловити співчуття, співпереживання співбесіднику, проте комунікативні уміння (організаційні, оперативні і перцептивні) сформовані поки що на достатньому рівні. Демонструють здатність до морального вибору, хоча моральні дії ще не являються стійкими, залежать від ситуації, від настрою дитини, від привабливості іграшок тощо. Виявляють здатність до розширення моральної норми (тобто норма застосовується у різних ситуаціях).

Часто демонструють гуманні форми поведінки (на користь іншої людини, всупереч власним інтересам). Спостерігається дотримання норми чесності у різних життєвих ситуаціях, навіть коли їм загрожує покарання. Характеризуються розвиненою дисциплінованістю.

Під час проведення діагностичних методик, під час спостережень ми виявили наступну закономірність. Якщо групі дітей (2-3 дитини) властивий високий і достатній рівень позитивної спрямованості на однолітка, то їх спільна діяльність є успішною, вони здатні досягти запланованого результату. Якщо в

групі є хоч одна дитина з нульовим або низьким рівнем спрямованості на однолітка, то взаємодія порушується через конфлікти і результат не досягається. Отже, чим вищий у дошкільників рівень спрямованості на іншу людину, тим спільна взаємодія буде більш успішною та ефективною.

Висновки. На основі результатів діагностики доведено, що, в цілому, діти шестирічного віку недостатньо активні при встановленні взаємодії, відчують труднощі при узгодженні своїх дій з діями однолітків. Більшість з них епізодично виявляють здатність до морального вибору, проте нездатні до розширення моральної норми. Гуманні форми поведінки виявляють лише коли порушення норми загрожує спільній взаємодії, яка дуже цікавить дитину на даний момент. Як правило, діти демонструють норму щедрості лише після нагадувань та прохань оточуючих. Дотримуються норми чесності у ситуаціях з можливістю отримання винагороди; у випадку, коли загрожує покарання – норма чесності майже завжди порушується. Дисциплінованість у більшості дітей сформована на елементарному рівні.

Список використаної літератури

1. Діагностика емоціонально-нравственного развития / сост. и ред. И. Б. Дерманова. СПб.: Речь, 2002. 174 с.
2. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / наук. ред. О.Л.Кононко. К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
3. Максимова О.О., Федорова М.А. Експериментальне дослідження рівня міжособистісної толерантності у дітей старшого дошкільного віку в когнітивній та емоційній сферах. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип.27 (2-2019). – С. 323 – 329.
4. Смирнова О.Е., Холмогорова В.М. Межличностные отношения дошкольников: диагностика, проблемы, коррекция. М.: ВЛАДОС, 2005. 158 с.